De oorlog tegen het terrorisme: twee historische arresten

Hamdi v. Rumsfeld, 28 juni 2004
Rasul v. Bush, 28 juni 2004

Net voor de vakantie velde het Amerikaanse Hoogste Gerechtshof twee langverwachte arresten over de wijze waarop de Bush-administratie het terrorisme bestrijdt. Het werd een gemengd verdict: zowel de voor- als de tegenstanders van de harde aanpak van de regering kregen op belangrijke punten gelijk. Beide zaken werpen een licht op de conflicterende belangen van nationale veiligheid enerzijds en het recht op persoonlijke vrijheid anderzijds.

De verzoeker in de eerste zaak was Yasar Edam Hamdi, een Amerikaanse burger die tijdens de gevechten in 2001 in Afghanistan gevangen werd genomen, en nadien in de Verenigde Staten in een militaire gevangenis belandde. Volgens de regering vocht Hamdi zij aan zij met de Taliban. De vader van Hamdi, die een procedure startte om diens vrijlating te bekomen, beweerde dat zijn zoon een onervaren ontwikkelingswerker was die zich op het moment van de oorlog toevallig in Afghanistan bevond. Het Hoogste Gerechtshof moest antwoorden op twee vragen: (1) kan de overheid een burger gevangen houden als 'vijandige strijder' ("ennemi combatant"), en (2) op welke vorm van rechterlijke controle heeft de betrokkene in zo'n geval recht?

Het toekennen van de status van 'vijandige strijder' impliceert een vorm van preventieve vrijheidsberoving, waardoor de klassieke vrijheidswaarborgen van het strafproces worden omzeild. Een meerderheid van het Hof was van oordeel dat het gebruik van deze classificatie voor Amerikaanse burgers niet noodzakelijk in strijd is met de Grondwet en de federale wetgeving. Het vond de vereiste wettelijke grondslag voor de detentie in een resolutie van het Congres. Die resolutie geeft de President de bevoegdheid om "alle nodige en gepaste militaire macht" te gebruiken tegen "naties, organisaties en personen", die betrokken waren bij de aanslagen van 11 september. Volgens het Hof is de opsluiting van strijders eigen aan oorlogsvoering, en noodzakelijk om te vermijden dat gevangengenomen personen opnieuw de wapens zouden opnemen. De draagwijdte van deze beslissing werd evenwel beperkt tot personen waarvan de regering beweert dat zij deel uitmaakten van of ondersteuning boden aan troepen die vijandig staan ten aanzien van de Verenigde Staten, en in Afghanistan in het gewapend conflict waren betrokken. Voorts bepaalde het Hof dat de preventieve opsluiting slechts mogelijk is zolang er sprake is van actieve vijandelijkheden tegen de Taliban. De rechters toonden zich bewust van het gevaar dat de oorlog tegen het terrorisme (die mogelijk geen formeel staakt het vuren kent) tot oneindig durende opsluitingen zou kunnen leiden.

In een tweede stap ging het Hof na op welke procedurele waarborgen 'vijandige strijders' aanspraak kunnen maken om hun vrijheidsberoving aan te vechten. Hier stelde het Hof zich kritischer op ten aanzien van het beleid van de regering. Deze laatste argumenteerde dat juridische procedures een effectieve oorlogsvoering al te veel zouden hinderen, en dat rechtbanken zich terughoudend moeten opstellen in veiligheidsaangelegenheden. In haar meerderheidsopinie beklemtoonde rechter O'Connor echter dat "de staat van oorlog geen blanco check is voor de President wanneer de rechten van de burger in het geding zijn". Na een omstandige belangenafweging kwam het Hof tot de conclusie dat de 'due process' clausules van het vijfde en het veertiende amendement van de Amerikaanse Grondwet aan 'vijandige strijders' een aantal minimum waarborgen toekennen: zij dienen te worden ingelicht over de feitelijke grondslag van hun classificatie, en in de gelegenheid te worden gesteld om de beweringen van de regering voor een neutrale instantie te weerleggen. Om de regering toch enigszins tegemoet te komen overwoog het Hof dat aangepaste procedures hierbij toegelaten zijn. Zo erkende het dat de hoger genoemde minimumvereisten mogelijk door een militaire rechtbank kunnen worden vervuld.

In het tweede arrest sprak het Hoogste Gerechtshof zich uit over het lot van de vele niet Amerikaanse burgers (ongeveer 640) die gevangen genomen werden tijdens buitenlandse vijandelijkheden (o.a. in Afghanistan) en nadien naar de marinebasis in Guantanamo Bay op Cuba werden getransporteerd. De verzoekers in de zaak Rasul t. Bush waren 2 Australiërs en 12 Koeweiti. Anders dan in *Hamdi* kwam het Hof in deze zaak niet toe aan de kwestie van de vereiste procedurele waarborgen. De discussie draaide uitsluitend om de vraag of de Amerikaanse rechtbanken überhaupt rechtsmacht hebben om controle uit te oefenen op de vrijheidsberoving van vreemdelingen die zich op een buitenlandse legerbasis bevinden. Volgens een overeenkomst met Cuba erkent de Verenigde Staten namelijk de "ultieme soevereiniteit" van Cuba over Guantanamo Bay, maar stemt Cuba er tegelijkertijd mee in dat de Verenigde Staten de "volledige rechtsbevoegdheid en controle" over het gebied uitoefent. Een meerderheid van het Hof was de mening toegedaan dat de Amerikaanse rechtbanken bevoegd zijn om kennis te nemen van het beroep van de Guantanamo Bay-gevangenen. De beschermingssfeer van de federale *habeas corpus* wet strekt zich, aldus het Hof, uit tot vreemdelingen die worden vastgehouden op grondgebied waarover de Verenigde Staten "volkomen en exclusieve rechtsbevoegdheid" heeft. Guantanamo Bay is in de ogen van het Hof dus geen niemandsland: de lagere rechtbanken kunnen nu nagaan of het beleid van de regering er in overeenstemming is met de Grondwet en de internationale verdragen.

In geen van beide arresten deed het Hoogste Gerechtshof uitspraak over de verenigbaarheid van de geviseerde maatregelen met het recht op persoonlijke vrijheid, zoals dat is erkend in verschillende internationale mensenrechtenverdragen. Het Hof toetst enkel aan de vrijheidsrechten opgenomen in de Amerikaanse Grondwet.

Stefan Sottiaux